

1. PIŁA (54) sb f

piła (48), **pieła** (5), piła a. **pila** (1); piła : pieła *Calep* (1:5).

a jasne; pieła z tekstu oznaczającego é niekonsekwentnie.

sg N piła (13). ◊ G piły (7). ◊ D pile (2). ◊ A piłę (26). ◊ I piłą (4). ◊ pl N piły (1). ◊ G piel (1). ◊ [A piły.]

St stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

*Sprężysta kula wykonana ze skóry, płótna itp., wypełniona powietrzem lub wypchana, służąca do gry i zabawy; pila HistAl, Mącz, Cn; harpastum Mącz, Cn; polula Calep, Cn; ludipilus BartBydg; globus, sphaera Mącz; sphenida Calep; corycus, follis, pola, trigon, trigonalis pila Cn (53) : Ludipilus, pyła. BartBydg 115b; Przez okrągłość piły tho sobie rozumiemy/ iż okrągłość wżytkiego światá pod náfze pánowanie má być poddána. HistAl C6, C3v, C4 [2 r.], C6 [2 r.], D8v; [list Daryjusza do Aleksandra] połyłamci też piłę/ áby igrał rádniey niż walczył *BielKron* 124, 124 [2 r.]; Harpastum, Piłá/ wełną álbo łcećinámi nápełnioná. Mącz 153b, [407]d; Tedy Krol piłę vpuścił/ á Apollon to widząc/ łkoczył chutko ku pile *HistRzym* 12, 12, 33v; Pila [...]. Ein Ballen [...] Pielá. *Calep* 805b, 818a, 998a, 1072b; [Na piły dla Stachnika po kielkanaście razy 12 gr. *GębMemor* 155].*

W porównaniach (10): nawalności wżiáwży okręt ná fie/ náćzęty im iáko piłą miotác *HistRzym* 11v; Vczyń iákoby piłę/ s płotná łowitego *BielSat* N2 [idem *BielSjem* 38], N2; *BielSpr* 4v, 73v; *BielSjem* 38 [2 r.]; O miły móy/ gdzieś teraz/ [...] ? Czy cie żywo łpáłł ogień/ ten co Troiá łpalił? Czy cie kto łrogiéy ręce/ iák piłę nágalil? *GórńTroas* 42. Cf »by nadęta piła; podobien nadętej pile«.

W charakterystycznych połączeniach: piła miękka, skorzana, wielka (2); piły náścielanie, okrągłość; piłę uczynić (2), upuścić, wziąć; ku pile skoczyć; piłą (kogo) uderzyć.

Zwroty: »piłę, piłą gra(wa)ć; granie piły, w piłę« = *sphaeromachia* Mącz, *Calep*, Cn; *ludere pila* Mącz, *Calep*; *corycus*, *corycobolus*, *lusio a. lusus pilae*, *pila*, *pilaris lusio* Cn [szyk zmienny] (8:3;4:1): *GroicPorz* mmv; Ale łnadz chwalebnieyży wtym rodzaiu gier álbo ochłódenia/ tenże Sceuola był/ ktory piłą wybornie vmiał grác *KwiatKsiąż* P2; *Ludus pilae*, *Granie piły*. Mącz 198d; *Spheristerium*, Mieysce á plác gdzie piłę grawáya. Mącz 408a, 133c, 198c, 299c, 408a; By był then zwyczaj w Polłczce/ ktori we Włószech/ y we Fránciey iest/ grác piłę *GórńDworz* E3v, E3v; *HistRzym* 12, 33v; *BielSpr* 4v; *ModrzBaz* 11; *Calep* 998a [2 r.]; [ArtNom M6v].

»piłę odbi(ja)ć« = *retorquere pilam* Mącz (2): *Aversis pedibus pilas volutare*, Náząd piłę nogámi odbiyác. Mącz 487a, 459d.

»rzucić piłę« (1): *Mittere pilam*, *Rzucić piłę*. Mącz 225a.

Wyrażenia: »(by) nadęta piła; podobien nadętej pile« = *follis* Mącz, Cn (3;1): tłucze fie po ściánach by nádęta piłá. *RejWiz* 12v; *Pugillatorius follis apud Plaut.*, Wielka nádęta piłá. Mącz 330a, 133c; *RejZwierc* 143.

»wietrzna [= wypełniona powietrzem] piła« (1): *Follis*, Wietrzna álbo nádęta pyłá ktorá grawáya we włoszech półpolicie Mącz 133c.

Szeregi: »piła albo krąg« (1): *Paganica pila*, Piłá álbo krąg [!] chłopski ktory chłopi ná wsi grawáya. Mącz 272d.

»kula, (albo) piła« (2): Mącz 299c; *Sphaeromachia* – wkulie albo wpiłe granie. *Calep* 998a.

Przen: W niezbyt zręcznym tłumaczeniu hebrajskiego słowa „kadur” oznaczającego kulę albo koło (1):

*W porównaniu (1): Y położę fię iáko piłá ná cię [= okrążę cię]/ y przyćifnę cię taránem *BudBib* Is 29/3.*

**** Bez wystarczającego kontekstu (wyraz cytowany) (1) : Bo to nie nowiná w káżdym ięzyku/ iednym słowem nazywáć kilká rzeczy/ iáko piłá [cf 2.PIŁA]/ kłodá/ broná/ nie iedną rzecz znáczy. *WujNT przedm 22.**

Synonimy: krąg, kula.

MN